

TIJDSCHRIFT HISTORISCH AMERSFOORT JRG 24 • NR 2 • JUNI 2022 • € 2,95

KRONIEK

1572
Beeldenstorm
1672
Bezetting
1872
Onrust
1922
Erfgoedzorg
1992
STAA

2022: zo veel
jaar geleden

Erfgoedprijs herbestemming Volmolen

Op vrijdag 22 april heeft De Katoendrukkerij, samen met nog drie winnaars, de Pieter van Vollenhovenprijs in ontvangst mogen nemen in het Fort van Hoofddorp. Herbestemmen van monumenten is vaak geen eenvoudige opgave. Met de prijs, die door een onafhankelijke jury van erfgoed specialisten is toegekend, wil prof. mr. Pieter van Vollenhoven zijn grote waardering uitspreken voor de initiatiefnemers. 'Het doorzettingsvermogen van deze vier initiatiefnemers tijdens de herbestemming van hun monument is bewonderingswaardig. Het zijn allemaal goed geslaagde voorbeelden. Dankzij deze mensen en met hen vele betrokkenen met passie voor erfgoed kunnen de monumenten binnen ons Koninkrijk behouden blijven.'

JOOST ENKELAAR

Prijsuitreiking, met tweede van rechts, naast Pieter van Vollenhoven, een trotse Nathalie Cassée van De Katoendrukkerij in de Volmolen.

Afscheid Jan Carel van Dijk

Dit is het laatste nummer van de Kroniek met Jan Carel van Dijk als redactielid. Gedurende negen jaar was hij secretaris van de Oudheidkundige Vereniging Flehite en werd bij zijn afscheid benoemd tot erelid van de vereniging. Jan Carel zat namens de OVF in de Kroniek-redactie en verzorgde de OVF-rubriek De Fascinatie. Daarnaast was hij ook een kritisch meezer, die in een artikel dingen opmerkte, waar andere redactieleden overheen hadden gelezen. We hopen nog veel van Jan Carel te lezen, maar nu als auteur. Jan Carel bedankt.

Verlenging Withoos- tentoonstelling

De alomtgeprezen tentoonstelling *ANDER LICHT OP WITHOOS – Drie generaties Withoos* zal nog te zien zijn tot en met 11 september in Museum Flehite.

MOBIELER NATIONAL

Bij de voorpagina

Amersfoort in het Rampjaar 1672, een vrij onbekende aquarel in een onverwachte collectie. In 1989 schreef Burchard Elias hier al over in het blad *Flehite* (december). In 1672 reisde de Zuidnederlandse schilder Adam Frans van der Meulen mee in het gevolg van Lodewijk XIV om de glorieuze overwinningen van de koning vast te leggen; in de Noordelijke Neder-

landen tekende hij onder andere Utrecht, Wijk bij Duurstede en Amersfoort. Van der Meulen had een vooraanstaande positie bij de Manufacture des Gobelins en maakte onder andere ontwerpen voor wandtapijten. Zo is deze tekening van Amersfoort terecht gekomen in de collectie van het Franse Mobilier national.

INHOUD

4 1572 Geuzen in de stad

7 1672 Rampjaar

10 1872 Rellen in de stad

12 1922 Zorg voor monumenten

14 1992 STAA

16 Vroege Steentijd

18 Saskia en 750 jaar stad

20 Over het stadsgezicht (5)

22 De fascinatie
23 Boeken
24 Agenda

450 JAAR GELEDEN: GEUZEN IN AMERSFOORT, 1572

Amersfoort tussen hoop en vrees

Soldaten in de stad, dat is een recept voor ellende. Amersfoort lag op de grens met het hertogdom Gelre en was zodoende geregeld belegerd. En in 1572 konden ze het zien aankomen...

door GERARD RAVEN

MUSEUM FLEHITE

Amersfoort omstreeks 1580.
Stadsplattegrond van Braun en Hogenberg.

In Amersfoort stonden in de 16e eeuw de neuzen lang niet altijd dezelfde kant op. Al was de wereldlijke macht in het Sticht in handen van de bisschop van Utrecht, er was een flinke groep Amersfoortse burgers op de hand van de hertog van Gelre. Voor hen was het in 1528 een tegenvaller dat de bisschop van Utrecht hulp kreeg van keizer Karel V, al was dat tegen een bittere prijs:

De bestorming van Den Briel wordt elk jaar nagespeeld.

PETER VAN DER SLOUIS

de bisschop moest zijn wereldlijke macht afstaan. Toen Amersfoort in 1543 door Gelre werd bezet, was dat voor Karel genoeg en annexeerde hij het hele hertogdom. Na een bezetting van twee maanden door Gelderse troepen van Maarten van Rossum, kwam de stad weer in handen van Karel V. Maar dat was niet alleen goed nieuws. Als straf voor de eenvoudige overgave aan Gelre trok de keizer een aantal stedelijke privileges in. Er kwam een schout van buiten die het stadsbestuur voortaan stevig in zijn greep hield.

VERZET

Karels centrale bestuur en belastingen brachten een tegenbeweging op gang: veel burgers wilden dat het gewest weer meer zelf kon besluiten. Zij verbonden zich met een kerkelijke vernieuwingsbeweging die ook door de regering werd tegengewerkt. De kerkhervormer Maarten Luther was doorgegaan op Erasmus' idee dat je zelf bepaalde wat je geloofde en niet de paus. Al vrij snel was die opvatting aangeslagen in de Amersfoortse kloosters, maar die werden gezuiverd: daarna kregen protestanten nauwelijks voet aan de grond in de beroemde katholieke bedevaartstad Amersfoort. Toen in het Hongerjaar 1566 een groep extreme calvinisten (protestanten) een beeldenstormtocht naar het noorden maakte sloeg die in het katholieke Amersfoort dan ook (nog) niet aan.

DEN BRIEL

Tijdens het begin van de Opstand tegen Spanje had de Hollandse stad Den Briel op zeker moment geen bezetting van Spaanse troepen. En toen kwam 1 april 1572. Een verrassingsaanval van Watergeuzen lukte: de stad koos de kant van de opstandelingen! Andere steden deden mee: Vlissingen, Enkhuizen, Hoorn. Intussen vielen Valenciennes en Bergen in Henegouwen, daarna Zutphen en Alkmaar. Maar in Amersfoort pak-

ten de schepenen het handjevol opstandelingen aan. Het stadsbestuur bracht de stadsverdediging op orde en kon begin juli 1572 een koningslegertje krijgen, van koning Philips II en landvoogd Alva. Maar de gilden wilden zich liever zelf verdedigen en wisten inderdaad hun mannen te mobiliseren. Wel vroegen ze om wapens en voedsel van buiten; de korenaanvoer was immers al gestopt.

GEWELD

Het was normaal dat legers niet zachtzinnig optraden, maar de grote schok kwam pas met het nieuws dat de Geuzen op veel plaatsen katholieke geestelijken martelden en opknoopten. Eén van de negentien slachtoffers die bekend zijn geworden als de Martelaren van Gorinchem was de Amersfoortse observantenmonnik Dirk van der Eem (of van Emden). Deze explosie van haat vinden we niet terug in de kroniek van het Amersfoortse Sint-Aagtenklooster. Vermoedelijk hebben de zusters het nieuws toen nog niet gehoord. Maar zij gaven wel een bijna journalistiek verslag van wat er toen in Amersfoort gebeurde.

Dirk van der Eem.
Gravure door Jacob Matham, Haarlem 1617-1618.

GEUZEN VOOR DE POORTEN

Op 6 juli 1572 'werd na de middag de klok geluid. Het gerucht ging dat de Geuzen naar de stad kwamen. De troepen van de koning werden opgejaagd [...] en verzochten de stad te mogen binnenkomen, maar de poorten werden gesloten, zodat ze onder de muren van de stad door de Geuzen werden doodgeschoten; enkelen werden gevangengenomen.'

Zilveren penning op de Geuzenacties, 1568/1723.

Aan het eind van die maand juli eisten de Geuzen de stad op, maar ze kregen hun zin niet. Ze kwamen terug, en met meer manschappen. *'Zij schoten dagenlang heftig in de stad naar binnen, maar de belegerden schoten [even] fel terug, waarop de Geuzen opnieuw bij de stad vandaan trokken.'* Onder de Geuzen waren ook Amersfoorters; hun vrouwen en kinderen werden de stad uitgestuurd. Alle weerbare mannen moesten opkomen; bomen en huizen dicht bij de muren werden weggehaald. Ook kwamen er installaties om vloeibaar lood uit de poorten te gooien.

Opnieuw kwamen de Geuzen terug, op 15 augustus. *'In de stad ontstond daardoor grote verdeeldheid. Wij waren erg bang en gaven ons over aan gebed.'* Enkele kloosterzusters vluchtten mee met de stroom burgers; er werd stevig geruzied over een overgave. Aan de andere kant van de stad stonden de koningstroepen, maar die vertrokken toen Amersfoort de poorten voor beide partijen dicht hield.

BEZETTING

Op 18 augustus keerden de kansen. *'Degenen die op de hand van de Geuzen waren, hebben hen ontbonden. Ze zijn de volgende dag gekomen en werden in triomf ingehaald. Zodra we dat in het convent vernamen, sloeg de angst ons om het hart. We sliepen meestal op stro, omdat we alle spullen uit het convent in veiligheid hadden gebracht. Bij ons werden zeventig paarden met ruiters en knechten ingekwartierd: die moesten wij de kost geven. We waren niet vrij in ons convent: ze liepen overal rond en probeerden ons met allerlei listen te verleiden. Maar de Heer maakte oud en jong standvastig in het bewaren van hun eer.'*

BEELDENSTORM

Bij de overgave had de Geuzencommandant gezworen dat de katholieken vrij zouden zijn en er geen beeldenstorm zou komen, maar dat lukte niet. Op 7 september was het raak bij het Sint-Aagtenklooster. Een officier *'dirigeerde alle zusters naar het koor en plaatste een soldaat voor de deur met een getrokken zwaard, zodat er niemand weg kon. Hij eiste fijn weefsel plus honderd daalders aan geld. We zeiden dat we dat niet hadden en dus niet konden geven. Met zijn soldaat gedroeg hij zich vervolgens als een dolleman: met hun blote zwaarden sloegen ze de heiligenbeelden in de nek en onthoofdden ze en dergelijke, te veel om hier allemaal te vertellen.'*

De voornaamste burgers kozen nu eieren voor hun geld en gaven toe aan de eisen dat de calvinisten op drie plaatsen konden preken en de katholieke

eredienst verboden werd. Op 29 september 'werd de pastoor van de Sint-Joris tijdens de preek van de preekstoel gehaald. Daardoor ontstond grote onrust in de stad, maar het werd weer rustig nadat [de vandalen] enkele altaren vernield hadden.'

SINT-JORISKERK

Wat was er dan vernield? Dat weten we precies dankzij het oudste rekeningboek van de Sint-Joriskerk, dat acht jaar geleden aan Archief Eemland is teruggegeven. In het boek staan de kosten van de reparaties vermeld die aan de meeste altaren, het doxaal (koorafsluiting) en veel heiligenbeelden moesten worden verricht. Ook aan de gebrandschilderde ramen, veel houtwerk, de kettingen van de boeken in de bibliotheek, het torenuurwerk en de leien van het dak. De preekstoel en de touwen in de klokkentoren moesten vervangen worden, net als de gestolen gewaden en de koperen kandelars en kroonluchters. In de rekening werd het belangrijkste echter niet genoemd: het verlies van een takje dat uit de doornenkroon van Christus zou zijn gekomen, hét relik van de Sint-Joriskerk.

MUSEUM FLEHITE

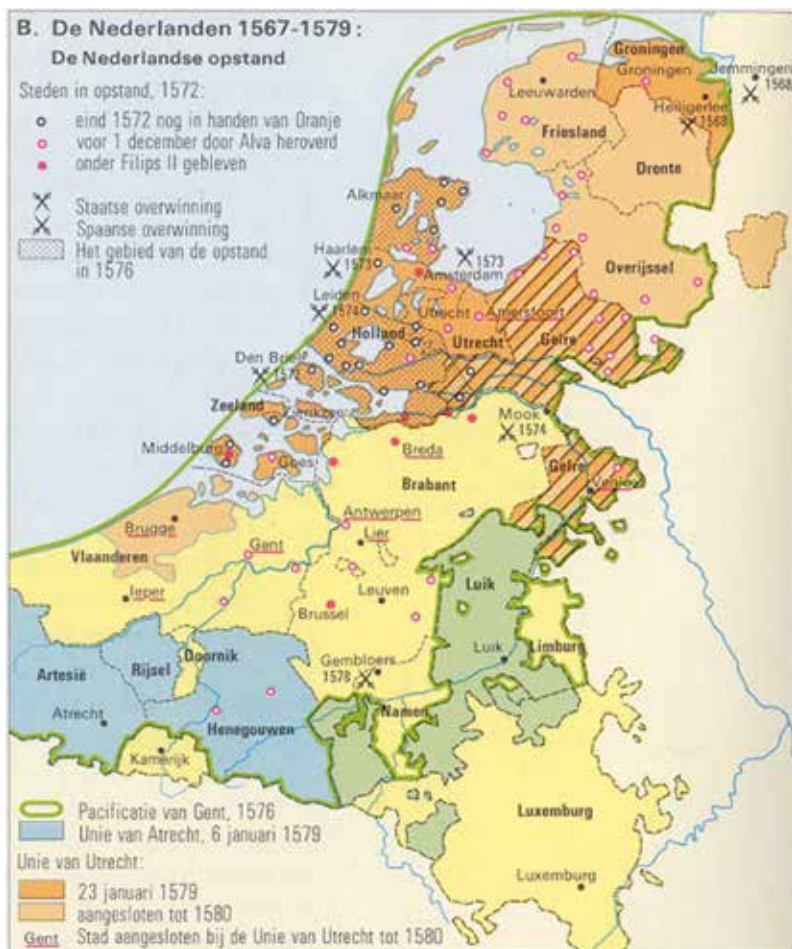
den, net als de gestolen gewaden en de koperen kandelars en kroonluchters. In de rekening werd het belangrijkste echter niet genoemd: het verlies van een takje dat uit de doornenkroon van Christus zou zijn gekomen, hét relik van de Sint-Joriskerk.

WEER VRIJ!

Toen volgde een onverwachte wending: op 10 november kwam het bericht dat Zutphen weer in handen van de Spaanse koning was. Boeren kwamen in Amersfoort vertellen dat zijn soldaten ook hierheen kwamen. De Geuzen vluchtten en ook veel burgers. De klokken speelde het danklied *Te Deum laudamus*: God, wij prijzen u. De pastoor van de Sint-Joriskerk ging in Utrecht de stadssleutels ophalen en kwam terug met de Spaanse soldaten. De gevluchte zusters waren er ook weer: 'Onder tranen werden ze verwelkomd'.

TERUGKEER

De Spaanse troepen trokken verder naar Naarden en plunderden en moordden volop, een lot waaraan Amersfoort dus was ontsnapt! De stad riep haar burgers terug op straffe van een boete; ze moesten helpen de soldaten in te kwartieren. Ook kwamen katholieke vluchtelingen van de Veluwe en uit Enkhuizen en omgeving hier een veilige plek zoeken.

De Opstand was eind 1572 teruggedrongen tot Holland en Zeeland.

Gebroken beeld uit de Sint-Joriskerk.

Ze moesten nog wel de eed van trouw zweren. Na de jaarwisseling kregen sommige gilden en broederschappen een aanmaning hun altaren alsnog te repareren en sympathisanten van de Geuzen weg te sturen. En iedereen liep weer mee in de Sacramentsprocessie op 8 april. Alles was weer als vanouds en Amersfoort kon even opgelucht ademen. Dat duurde niet lang: in 1579 kwam het Geuzenleger terug en de stad Amersfoort werd gedwongen mee te doen met het verzet tegen de Spaanse overheersing. Alleen in 1629 roerde de Spaanse overheerser zich nog een laatste keer en bezetten Spaanse troepen de stad korte tijd onder leiding van de graaf van Montecuculi. ●

Bronnen

De citaten uit de Agathakroniek zijn afkomstig uit de nieuwe editie van de kloosterkronieken door Gerard Raven en Ludo Jongen.

Hans Smit in *Bruit van d'Eem I* (Utrecht 2009)
W.F.N. van Rootselaar, *Amersfoort 777-1580 II* (Amersfoort 1878)

Alice van Diepen, *Geuzen in de Sint-Joriskerk : Archief Eemland is uniek document rijker*, *Kroniek 14:2* (juni 2012) 6-8

Gerard Raven, *Luitboek en rekening : een gelukkige ruil*, *Kroniek 14:2* (juni 2012) 22-23

Gerard Raven is voorzitter/eindredacteur van jaarboek *Flehite*. Hij was lange tijd conservator van Museum Flehite en hoofdredacteur van de *Kroniek*.

Redeloos, radeloos, reddeloos

Diep in de 17e eeuw werd de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden serieus in haar bestaan bedreigd. In het angstaanjagende rampjaar 1672 was het 'volk redeloos, de regering radeloos en het land reddeloos'. Wat was er aan de hand en hoe was de situatie in Amersfoort?

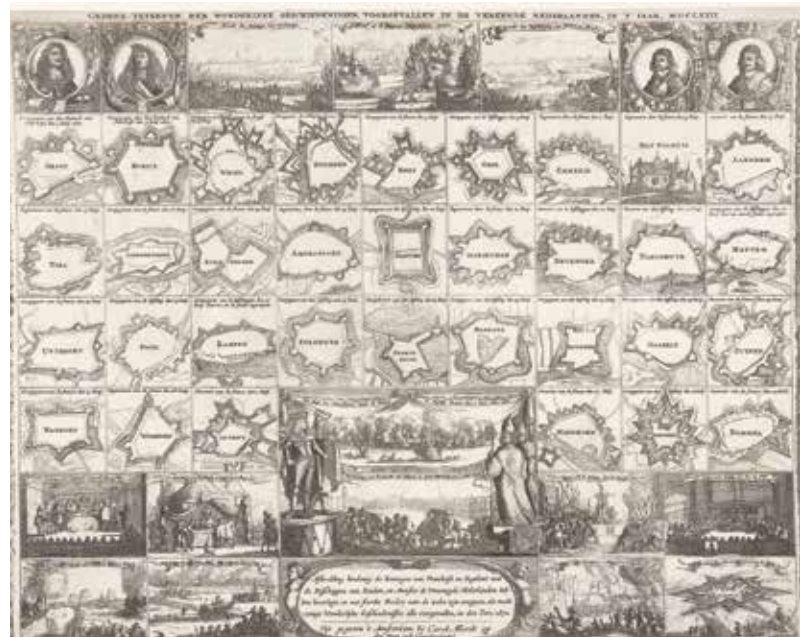
door JAN NIESSEN

Op zee waren Engeland en de Republiek voor de derde keer met elkaar in oorlog. Vanuit het zuiden rukten de troepen van de Franse Zonnekoning Lodewijk XIV op en vanuit het oosten die van Bommen Berend, zoals de bisschop van Münster Bernhard von Galen wel werd genoemd. De Friezen en de stad Groningen hielden stand, maar de belangrijkste IJsselsteden en de gewesten Gelderland en Utrecht vielen in vijandelijke handen. Holland trok zich terug achter de Waterlinie. Viel dat gewest, dan was het met de Republiek gedaan.

OVERGAVE

Steden en dorpen werden ingenomen. Huizen en boerderijen gingen in vlammen op. Bewoners werden mishandeld of gedood. Mensen sloegen op de vlucht om aan geweld en plunderingen te ontkomen. De stad Utrecht gaf op 23 juni de naderende Fransen de sleutels van de stad. Daarom werden Utrechters spottend wel sleuteldragers genoemd.

Amersfoort was al op 9 juni zonder slag of stoot ingenomen. De overmacht was te groot. De Amersfoortse geschiedschrijver Van Bemmelen spreekt van duizenden

Overzicht van aan de Fransen verloren versterkte steden en belangrijke gebeurtenissen van het jaar 1672, Isaac Sorious, 1674.

vijandelijke soldaten die de stad belegerden. Het slecht getrainde en gedemoraliseerde Staatse leger was in geen velden of wegen te bekennen.

WEGTREKKEN

Amersfoort telde in 1672 naar schatting zo'n zesduizend inwoners en bijna 1300 huishoudens. Dat was niet veel meer dan aan het begin van de 17e eeuw; vooral de eerste dertig jaar stagneerde de bevolkingsgroei. Aardig wat inwoners zochten hun heil elders vanwege voedselschaarste, pestuitbraken en de kortstondige bezetting van de stad door de Spaanse troepen van de graaf van Montecucculi in 1629. In 1631 probeerde het stadsbestuur dit tij te keren. Om ambachtslieden zonder burgerrecht aan de stad te binden, bood het dit recht tegen lagere kosten aan. De stad bleef niettemin inwoners verliezen. De Franse inval van 1672 veroorzaakte opnieuw een uittocht

Op de voorgrond worden de sleutels van de stad Utrecht overgedragen aan koning Lodewijk XIV, die er zelf in het echt niet bij was; Lambert de Hondt II, 1672.

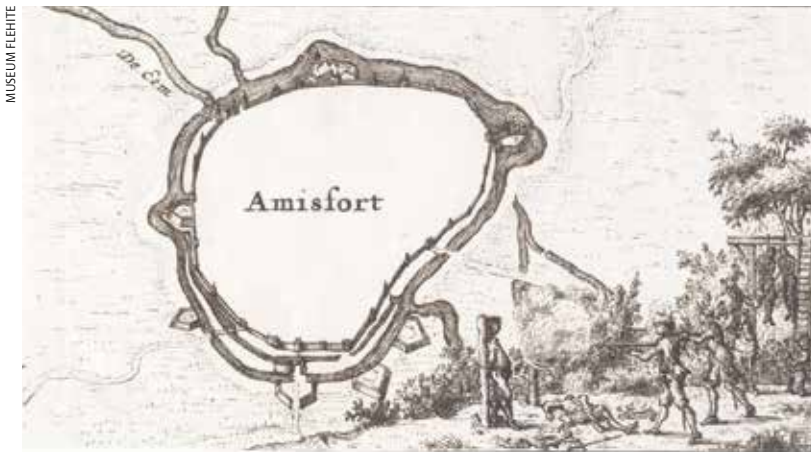

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

RIJKSMUSEUM

van mogelijk wel honderden, meestal wat rijkere inwoners. Daaronder waren meer dan honderd tabakstellers. De bekendste vluchteling was de stadbestuurder en schilder Mathias Withoos. Hij vluchtte met zijn vrouw en acht kinderen naar Hoorn om zijn dochters te beschermen tegen Franse soldaten die, zoals hij zei, hen zouden bespringen als *hongerige sprinkhanen*. Niet iedereen kon zomaar weggomen. Zo hield een woedende menigte eens inwoners tegen die met hun bezittingen en voedsel de stad uit probeerden te komen, in een voor veel geld gehuurde koets. Het lukte hen uiteindelijk toch.

Plattegrond van Amersfoort met vestingwerken en waterlopen. Rechts een executie en een galg met lijken. Waarschijnlijk ging het om een terechtstelling door Franse troepen na de inname van de stad in 1672.

BEZETTING

Van 9 juni 1672 tot 13 november 1673 waren er meer dan 2200 Franse, Duitse, Ierse en Zwitserse soldaten in en rondom de stad. Van Bommel spreekt van een ware plaag voor de bevolking die, in geld of in natura, moest opdraaien voor de kosten van het levensonderhoud van de troepen. Daarnaast moest Amersfoort nog eens diep in de buidel tasten en de bezetter een slordige 140.000 gulden betalen, in ruil voor de belofte de stad niet te plunderen of in brand te steken. Dat was voor die tijd, en voor het kleine Amersfoort, een enorm bedrag. De stadsbestuurders konden aanblijven, wat ze op een paar na ook deden. Katholieken mochten weer kerken in de Sint-Joriskerk die al bijna een eeuw door protestanten werd gebruikt. Na het vertrek van de Fransen werd deze maatregel meteen weer ingetrokken. Amersfoort moest ook mee betalen aan de oorlog die nog tot 1678 duurde. De Staten van Utrecht voerden daarvoor nieuwe belastingen in, waarvan armen werden vrijgesteld.

REGERINGSWISSEL

De aanvallen van buitenaf in 1672 brachten de toch al sterk verdeelde Republiek aan de rand van de afgrond. Een strakke regie om de vijand te weerstaan ontbrak. Sommige Hollandse bestuurders wilden het op een akkoord gooien met de Fransen. Boeren verzet-

ten zich tegen het onder water laten lopen van land om de Franse opmars te stuiten. In steden braken rellen uit. Kortom, de chaos was compleet. De hoog oplopende spanningen leidden tot een dramatische regeringswissel. Oranje-aanhangers hesen de 21-jarige prins Willem III triomfantelijk op het stadhoudelijke schild, terwijl de ervaren regenten Johan en Cornelis de Witt door een moordzuchtige menigte in Den Haag op een gruwelijke manier om het leven werden gebracht. In allerlei besturen namen Willems aanhangers (prinsgezinden) zetels in van medestanders van De Witt (staatsgezinden).

RAADPENSIONARIS

De tegenstelling tussen beide groeperingen bestond al bijna net zo lang als de Republiek oud was. Daarbij ging het om meer dan alleen de voorkeur voor de een of andere persoon. De ambten die de heren innamen, waren een zeker zo belangrijke bron van het voortslappende conflict, over wie het in de Republiek voor het zeggen had en hoe het algemeen belang het best werd gediend. De raadpensionaris van de Hollandse en Zeeuwse Staten vertegenwoordigde deze zeegewesten in de Staten-Generaal, waarin alle zeven gewesten bijeen kwamen. Daar heerste Holland als machtigste gewest onder het motto: wat goed is voor Holland is goed voor de hele Republiek. Dat was heel vaak ook zo, maar toch wrong het.

STADHOUDER

Een stadhouder verpersoonlijkte het hoogste gezag van gewestelijk Staten. Een en dezelfde persoon kon dit ambt voor meerdere gewesten tegelijk vervullen en ook nog eens combineren met de functie van kapitein-

Raadpensionaris

Johan de Witt, Caspar Netscher, 1642 - 1684 (links)

Stadhouder Willem III, 1668-1688, prent van Romeyn de Hooghe (rechts).

Johan de Witt en Willem III stonden tegenover elkaar: een strijd die in 1672 de ene het leven kostte en de andere aan de macht hielp.

generaal van het Staatse leger. Zo kon een stadhouder de hele Republiek dienen en Holland tegenwicht bieden. Meestal werd een telg uit geslacht Oranje-Nassau in beide functies benoemd. Die behartigde daarmee tegelijk zijn dynastieke belangen. Door dit alles heen speelde nog dat van Hollandse regenten werd gezegd dat zij niet rechtzinnig genoeg in de calvinistische leer waren en dat de Oranjes daar nu juist voor op de bres sprongen. In werkelijkheid lag dat heel wat genuanceerder, maar bij conflicten verdwijnen nuances nogal eens uit het zicht.

BESTUURLIJKE RUIMTE

In 1650 was Willem III niet tot stadhouder benoemd als opvolger van zijn plotseling overleden en nogal omstreden vader stadhouder Willem II. Het was het begin van het Eerste Stadhouterloos Tijdperk dat tot 1672

Gezicht op Amersfoort (detail), juni 1672 (zie p.2)

zou duren. Raadspensionaris Johan de Witt was toen de machtigste man in de Republiek. De bestuurlijke ruimte die toen ontstond werd in Amersfoort onmiddellijk door het stadsbestuur ingenomen. Tot die tijd was het de stadhouder die de schout, twee burgermeesters, twaalf schepenen en twaalf raadsleden benoemde. Dat waren bij voorkeur personen waarmee de stadhouder het kon vinden. Nu de stadhouder van het politieke toneel verdwenen was, benoemden de Amersfoortse Raad haar eigen bestuurders en de Staten van Utrecht de schout.

STADSPENSIONARIS

Toen Willem III in 1672 aan de macht kwam draaide hij dat weer terug: de benoemingen werden weer een zaak van de stadhouder. Hij stelde bovendien, zeer tegen de zin van het Amersfoortse stadsbestuur, een stadspensionaris aan. In deze functie, die nieuw was voor de stad, benoemde hij ook nog eens iemand van buiten, namelijk de Utrechter George Ploos van Amstel. Deze werd al snel ook raadslid, regent en ouderling van de Sint-Joriskerk en zelfs burgemeester. Als stroman van Willem III was hij hier bepaald niet populair en werd met een aanzienlijk bedrag uitgekocht. In 1702 eigende stad zich het benoemingsrecht opnieuw toe, nadat Willem III na een val van zijn paard overleed.

LANGZAAM HERSTEL

Door de oorlog was de Amersfoortse handel met Holland vrijwel stil komen te liggen. De landbouw en tabaksteelt kregen een gevoelige klap. De stad en het omliggende land waren uitgezogen en kaalgeplukt. Maar langzaam krabbelde Amersfoort weer op. De economie trok aan en de bevolking ging groeien. Gevluchte Amersfoorters keerden terug en buitenlanders als Hugenoten, Joden en Duitsers vestigden zich in de stad. ●

Jan Niessen is stadsgids bij het Gilde Amersfoort.

Rellen tijdens de viering

Een kleine maand na de geboorte van Piet Mondriaan zou op 1 april een waardig feest gevierd gaan worden van 300 jaar vrijheid. Maar waardig verloopt het niet: in de nacht van 1 op 2 april is het erg onrustig in de stad. Er zijn ordeverstoringen en de kleine politiemacht van Amersfoort krijgt bijstand van militaire patrouilles. Overal in het land vinden onlusten plaats; Amersfoort is de grootste van de onrustige steden.

door ED VAN DER VEER

Maandag 1 april 1872 is Tweede Paasdag en uitgeroepen tot een groots nationaal feest, ter viering van de bevrijding van het Spaans-katholieke juk. Exact driehonderd jaar eerder, op 1 april 1572, bevrijdden de Watergeuzen het stadje Den Briel van een Spaans bezettingslegertje.

HET BROEIT AL LANGER

In december 1870 neemt Den Briel het initiatief om de bevrijding van de Spanjaarden landelijk te vieren. Maar de katholieken zijn verbijsterd. Om een moordpartij vieren, dat gaat ze te ver. De Watergeus Lumey heeft immers, na de verovering van Gorcum in juni 1572, negentien katholieke geestelijken gemarteld en vermoord, onder wie de Amersfoortse Theodorus van der Eem (zie

In de Sint-Franciscus-Xaveriuskerk staat het beeld van Theodorus van der Eem, de oudste priester die in Den Briel de martelaarsdood stierf.

ook het artikel over 1572 op pagina's 4-5-6) . Inmiddels waren deze Gorcumse martelaren in 1867 door de paus heilig verklaard.

Het bevrijdingsfeest wordt zo een strijd tussen protestanten en katholieken: vóór of tegen de herdenking van 300 jaar bevrijding van het Spaanse (en katholieke) juk. Voorstanders van de viering zouden op 1 april de vlag uitsteken, het symbool van

vóór. Maar katholieken zullen dat in Amersfoort niet doen.

DE ANIMOSITEIT GROEIT

Berichten uit het land zijn verontrustend, het Amersfoortse stadsbestuur bereidt zich voor op dat wat komen kan gaan. Burgemeester Wijers heeft dominee Voorhoeve van de Joriskerk en pastoor Blom van de Sint-Franciscus-Xaveriuskerk uitgenodigd voor een gesprek. Hij vraagt hen vanaf de kansel hun lidmaten en parochianen tot rust te manen. De Amersfoortse Courant doet een duit in het zakje onrust, bewust of onbewust. De krant drukt een lied op de melodie van Piet Hein af, geen poging om de ergernis bij de katholieke Amersfoorters weg te nemen.

In de Sint-Franciscus-Xaveriuskerk laat pastoor Blom het beeld van de heilig verklaarde Theodorus van der Eem extra versieren en leidt daarmee de aandacht van de katholieken af.

FEESTELIJKHEDEN

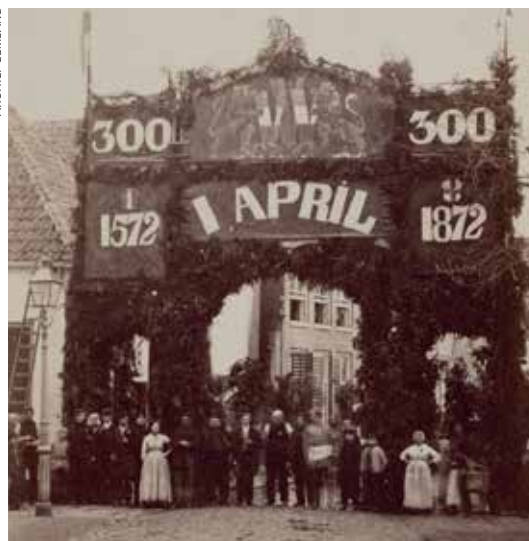
Tweede Paasdag begint met een dienst in de kerken, waar dominee en pastoor de dag indrukwekkend bespreken. Daarna stromen de mensen naar het Kalfsveld, waar de drukte toeneemt. Militairen en politie kijken toe. In de middag vertrekt een feestelijke optocht vanaf het Kalfsveld met voorop vijftien praalwagens van belangrijke sponsors. Dan volgt Willem van Oranje, te paard, met twee edellieden. Prachtig gekleed, fluweel, koninklijke kleuren. *'Leerlingen van de Hogere Burgerschool hebben zich uitgedost als hoofdpersonen ... in daartoe passende en zeer fraaie kleding'*. Aan het einde van de stoet zijn nog meer wagens met gewichtige bewoners. Maar Lumey ontbreekt. De gevoeligheden bij de katholieken zijn zo groot, dat de commissie deze omstreden persoon heeft geschrapt. Toch groeit de onrust voelbaar. Hardop uitgesproken vervelende opmerkingen, over en weer, een beetje getrek, hard geschreeuw. *'Leve de paus, leven de katholieken, weg met de geuzen'*. Plots barst een enorme regenbui los. De toeschouwers vluchten naar plekken om te schuilen. De stoet zoekt snel droge en veilige plaatsen op. Dan klaart het weer op, de optocht en de feestelijkheden herstarten.

ARCHIEF EEMLAND

De tweede praalwagen in de optocht is een werkende drukkerij. Die drukt dit lied af, dat 'gratis en ruim' wordt uitgedeeld. Op 5 april staat het ook op de voorpagina van de Amersfoortse Courant.

ARCHIEF EEMLAND

Feestboog bij de Utrechtsestraat, 1 april 1872.

De avond valt vroeg in de feestelijk verlichte stad. De bewoners zijn verbaasd over zoveel schoonheid. Een prachtig geillumineerd schip ligt voor de gasfabriek, als hoogtepunt van de technische kunsten met gaslicht, kandelaars, toortsen. Sociëteit Amicitia is het middelpunt van feestelijkheden, met muziek, een militaire kapel en dansen.

MAAR DAN...

Bij de erepoort aan de Koppel heffen leerlingen van de Hogere Burgerschool het glas en brengen op het Singel hulde aan hun directeur. Ineens slaat de vlam in de pan. Achter hen gooien mensen met zand en peper. Overal ontstaan relletjes. Achter de kerk slaan onruststokers de ruiten in van katholieke huizen waar geen vlag hangt. Een deur wordt ingetrapt. De herrie neemt toe.

Vanaf het Havik klinkt gejoel. Geschreeuw heen en weer, schandelijke opmerkingen, scheldpartijen. Dan de stampende laarzen, marcherende soldaten. Op verzoek van burgemeester Wijers grijpt het garnizoen in. De soldaten schuiven hun sabels op een neer in de schedes, om indruk te maken. De herrie verstomt, het geluid, het

gejoel verplaatst zich en neemt af. De crisis lijkt voorbij. Nog enige tijd blijven dronkemansgeluiden en geklop op deuren en ramen te horen, maar geen geluid meer van brekend glas, of trappen tegen deuren. Het wordt stil. De nacht valt.

TOT SLOT

De krant *Amersfoort en Omstreken* meldt dat het geen uitspatting van een joelende menigte is, maar een beraamd plan *'door personen van buiten de stad het initiatief genomen'* (6 april 1872). De dagen erna zien patrouilles toe op het naleven van de afgekondigde maatregel: géén samenscholing van meer dan vijf personen. Vanaf 9 april veroordeelt de rechtbank de oproerkraaiers voor hun baldadigheden, het verstoren van de orde en schandelijk gedrag. In juni zijn de verhoudingen opnieuw ernstig verstoord en zijn er weer rellen: het samenscholingsverbod wordt weer uitgevaardigd. Het woelige water komt weer (tijdelijk) tot rust. Onder water zijn de contouren van de Verzuiling zichtbaar, die zes jaar later door de schoolwet van 1878 verder ingetekend worden. Maar dat is een ander verhaal. ●

ARCHIEF EEMLAND

Versierd vlot in 't Havik, 1 april 1872.

Ed van der Veer is voormalig docent geschiedenis (zie De Fascinatie - Kroniek 4 – 2021).

Toekomst voor erfgoed

Honderd jaar geleden, op 21 juni 1922, stelde de Amersfoortse raad, als een van de eerste gemeenten in Nederland, een monumentenverordening vast. Later dat jaar installeerde burgemeester Van Randwijk de gemeentelijke monumentencommissie, die nu nog steeds een belangrijke rol heeft voor het Amersfoortse erfgoed.

door SANDRA HOVENS

Al veel eerder was er vanuit de stad waardering voor het 'stadsschoon'. Historische gebouwen werden eeuwenlang als vanzelfsprekend hersteld en hergebruikt. Aan de restauratie van de Onze-Lieve-Vrouwetoren werden in de 19e eeuw nog grote bedragen uitgegeven, maar daaromheen verkeerden veel, vaak middeleeuwse huizen inmiddels in slechte staat. Door de groei van de stad vielen steeds meer van deze panden ten prooi aan de slopershamer.

HISTORISCH BESEF

Op rijksniveau trok Victor de Stuers in 1873 fel van leer tegen de lakse houding van burgers en overheid ten opzichte van de historische omgeving. Met zijn artikel *Holland op zijn smalst* wist hij te bereiken dat er een afdeling van Kunsten en Wetenschappen werd opgericht, als onderdeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Samen met architect Pierre Cuypers ging hij de erfgoedbelangen in het land behartigen.

FLEHITE

Ook in Amersfoort groeide het historisch besef en werd in 1882 de Oudheidkundige Vereniging Flehite

Restauratie Havik 33-35, rond 1909 aangekocht en gerestaureerd door de Flehite-bestuursleden Croockewit en Tromp van Holst.

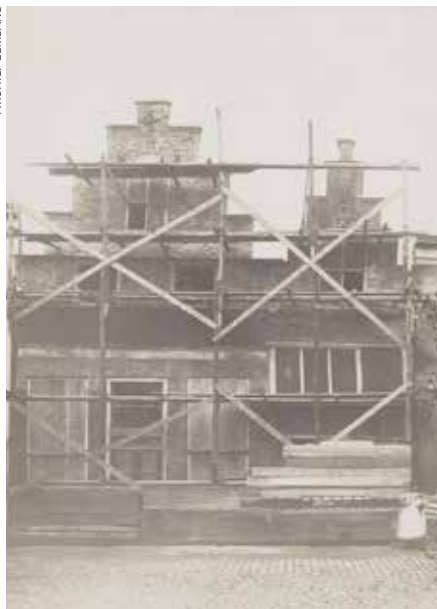
opgericht. Eerste succes was het behoud en de restauratie van de Koppelpoort, maar de sloop van veel andere panden in de stad kon ook Flehite niet voorkomen. Wel documenteerde de vereniging deze panden en voorzitter W. Croockewit hield in het jaarverslag een 'afbraakkroniek' bij.

Daarnaast financierde hij uit eigen zak, samen met bestuurslid Tromp van Holst, restauratiewerkzaamheden in de stad. De vermogende bestuursleden kochten zelfs historische panden aan om deze te behoeden voor sloop.

MONUMENTENLIJST

In 1903 werd een Rijkscommissie voor de Monumentenzorg ingesteld om het Nederlandse erfgoed te inventariseren en te komen tot een landelijke monumentenlijst en wetgeving. Naast Cuypers als voorzitter van de commissie werd dr. Jan Kalf als secretaris aangesteld. Ze doorkruisten het land en de *Voorloopige lijst der Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst* zag het licht.

De provincie Utrecht was als eerste aan de beurt en Kalf maakte de inventarisatie en beschrijving van zo'n 120 Amersfoortse gebouwen. Hij ondernam ook direct actie als hem sloopplannen ter ore kwamen. Zo kon hij de sloop van het Kapelhuis voorkomen, maar die van de sacristie bij de Sint-Joriskerk in 1905 niet. *'Een schromelijk vandalisme'*, aldus Kalf.

Het Pesthuis bij het Hofje Armen de Poth, kort voor de sloop in 1893 gefotografeerd in opdracht van Flehites voorzitter Croockewit.

ARCHIEF EEMLAND

ARCHIEF EEMLAND

GEMEENTELIJKE MONUMENTEN-VERORDENING 1922

In 1920 had de door het Rijk opgestelde *Voorloopige lijst* van monumenten nog steeds geen rechtsgeldigheid. De gewenste Monumentenwet kwam er pas in 1961! Het behoud van monumentale gebouwen was dus afhankelijk van de welwillendheid van eigenaren. Amersfoort was, na Den Haag, een van de eerste gemeenten die dit oploste met een eigen monumentenverordening en -lijst. Op 21 juni 1922 stelde de gemeenteraad de *Verordening op de monumenten in de gemeente Amersfoort* vast. De totstandkoming van een definitieve monumentenlijst werd daarin geregeld. Belangrijk was daarnaast de bepaling dat voor het slopen of wijzigen van de gebouwen op de lijst een vergunning was vereist.

MONUMENTENCOMMISSIE

In de verordening was ook bepaald dat een onafhankelijke deskundige commissie Burgemeester en Wethouders moest adviseren over erfgoedzaken. De eerste taak van de commissie was het uitbrengen van advies over de samenstelling van de gemeentelijke monumentenlijst. Basis vormde de *Voorloopige lijst* van het Rijk, die werd geactualiseerd en aangevuld. Daarnaast werden door de commissie in de eerste jaren de nodige sloop- en verbouwplannen beoordeeld.

MOEIZAAM BEGIN

In de eerste decennia was de verhouding tussen de commissie en het gemeentebestuur nog moeizaam. Diverse voorstellen tot plaatsing op de monumentenlijst werden niet overgenomen en de commissie werd vaak niet of te laat betrokken bij ingrepen aan monumenten. Desondanks kon de sloop van veel markante monumenten worden voorkomen, zoals bij Bloemendalsestraat 37.

WAARDERING

Na de Tweede Wereldoorlog, onder burgemeester Molendijk, keerde het tij. De grote aandacht voor het erfgoed in die periode leidde tot een enorme impuls en tot grote waardering in en buiten de stad. In 1961 werd uiteindelijk de landelijke Monumentenwet van kracht. Daarnaast bleef er een actief gemeentelijk monumentenbeleid en liep Amersfoort opnieuw voor op het Rijk. Zo werden

Het Kapelhuys voor en na de restauratie in 1905. Het was de eerste echte woonhuisrestauratie in Amersfoort en inspireerde vele andere. Vaak wordt kritisch geoordeeld over de vrij 'hardhandige' Amersfoortse restauraties, waarbij vaak een (vermeende) historische situatie werd gereconstrueerd. De kritiek is soms terecht, maar we zien ook dat bij deze oude restauraties bouwsporen zorgvuldig werden bestudeerd. De binnenstad kreeg een enorme impuls aan omgevingskwaliteit, qua samenhang en aantrekkelijkheid, terwijl een terughoudende aanpak waarschijnlijk veel minder succesvol zou zijn geweest.

Bloemendalsestraat 37, met de karakteristieke Gelderse gevel. In 1940 kon sloop worden voorkomen dankzij de gemeentelijke monumentenverordening en de -commissie. Foto ca 1990.

Sandra Hovens is adviseur Monumentenzorg.

jonge monumenten aangewezen en kreeg de historische binnenstad een meer gebiedsgerichte bescherming. Uiteindelijk werd deze in 1984 door het Rijk aangewezen tot beschermd stadsgezicht. Sinds 2014 is de Monumentencommissie opgenomen in de integrale Commissie Ruimtelijke Kwaliteit. De taken als onafhankelijk en deskundig adviseur en als 'waakhond' voor het erfgoed zijn nog ongewijzigd en van grote waarde.

TOEKOMST

Voor de toekomst zijn er nieuwe ontwikkelingen in de regelgeving voor het erfgoed, met de Erfgoedwet en de Omgevingswet. De gemeentelijke Erfgoedverordening wordt na 100 jaar onderdeel van een integraal Omgevingsplan. De gemeente blijft aanspreekpunt voor al het erfgoed en legt eigen prioriteiten vast in het gemeentelijk beleid. Nieuwe aandachtsgebieden en vraagstukken maken de tijd rijp voor een actualisering van het Amersfoortse erfgoedbeleid. Daarover gaat de gemeente graag in gesprek met eigenaren, liefhebbers, erfgoedorganisaties en andere betrokkenen. In de afgelopen eeuw is de grote waarde van deze gezamenlijke inzet gebleken: Amersfoort heeft zich ontwikkeld tot een trotse en aantrekkelijke erfgoedstad. ●

Archeologie dichterbij

Een steunstichting die de stadsarcheologen kon helpen bij publieksbereik en vergroten van draagvlak, dat was het idee achter de oprichting van de STAA 30 jaar geleden.

door **MONIQUE KRAUWER** en **FRANCIEN SNIEDER**

De stadsarcheologie in Amersfoort kreeg begin jaren negentig, na een voorzichtige start in 1984, vaste grond onder de voeten binnen het gemeentelijk apparaat. Je kon spreken van een heuse gemeentelijke archeologische dienst, met twee archeologen, een veldtechnicus en een flinke groep vaste vrijwilligers.

PUBLIEK

Het was de tijd van de stadsvernieuwing; in het hele land stonden historische stadskernen onder druk. Onvervangbare informatie over ons verleden dreigde ongezien te verdwijnen. Amersfoort was de twaalfde stad in Nederland met een eigen archeologische dienst. Maar.... geld voor iets extra's, bijvoorbeeld publicaties, tentoonstellingen, kortom, voor publieksbereik en verwerven van draagvlak stond vaak niet op de begroting. Ook niet in Amersfoort. En dat terwijl niet alleen in de binnenstad werd opgegraven maar ook in het buitengebied vanwege de uitbreidingen in Amersfoort Noord. Zo ontstond het idee van een steunstichting, die de stadsarcheologen kon helpen met het naar buiten brengen van de opgravingsresultaten en het betrekken van de Amersfoorters bij hun verleden.

Naar aanleiding van de vondst van enkele complete, 18e-eeuwse wijnflessen bracht de STAA in 2005 replica's uit.

VITRINES

Met een startkapitaal van de toenmalige Stichting Centrale Woningzorg richtten de beide eerste stadsarcheologen (Monique Krauwer en Francien Snieder red.) met behulp van notaris Aart Veldhuizen (zelf een enthousiast amateurarcheoloog) in 1991 de Stichting Archeologie Amersfoort (STAA) op. In 1992 werd de STAA pas actief. De toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en het lokale bedrijfsleven – met name de aannemers – steunden het initiatief. Een van de eerste initiatieven van de STAA was het tegen betaling plaatsen van vitrines met bodemvondsten bij bedrijven. Er kwam een STAA-Nieuwsbrief voor de donateurs en subsidies werden aangevraagd voor grotere initiatieven, zoals publicaties en tentoonstellingen.

WAPENFEITEN

In de loop van haar 30-jarig bestaan zijn door de STAA veel projecten geïnitieerd. Zo werd naar aanleiding van het belangrijke archeologisch onderzoek in 1991 op de Hof een fondsenwerving op touw gezet

Vriend van de STAA

Word vriend van de Amersfoortse Archeologie! Voor €25 per jaar ondersteun je de Amersfoortse archeologie en ontvang je:

- 4x per jaar een nieuwsbrief over opgravingen in Amersfoort
- 4x per jaar toezending van kwartaalblad de Kroniek
- Korting op replica's van archeologische vondsten
- Korting op het Flehite Historisch Jaarboek
- Uitnodigingen voor evenementen, zoals de STAA-avond en Open Dagen op opgravingen.

Geef je op via info@stichtingarcheologieamersfoort.nl

voor het project *Nering en vermaak*, een boek en tentoonstelling in Museum Flehite, over de opgraving van een 14e-eeuwse markt. In 2009 heeft de STAA bij het 750-jarig bestaan van Amersfoort het initiatief genomen een kinderboek uit te geven dat zich afspeelt in de 14e eeuw. Kinderboekenschrijver Nico Voskamp schreef *De ivoren dolk* op basis van archeologische gegevens voor kinderen van 10-12 jaar. De STAA bood het boek aan aan alle kinderen van groep 7 en 8 van de basisscholen die zich hiervoor hadden aangemeld. Daarbij hoorde voor de leerkracht ook een lesbrieftje over Amersfoort in 1375.

Een ander idee van de STAA was een archeologische wandeling door de binnenstad van Amersfoort. Aan de hand van een kaartje met begeleidende tekst en foto's loopt de bezoeker van Amersfoort langs verschillende plekken die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van de stad en waar ook iets is te zien, bijvoorbeeld een plaquette. De folder ligt bij het VVV en is te downloaden via de website van de STAA.

REPLICA'S

Een langlopend project is de wijn-actie, de verkoop van replica's van wijnflessen uit ca. 1750, gevuld met een witte dessertwijn uit Montbazillac. Ook Amersfoortse bodemvond-

sten blijken in replica een aantrekkelijke manier om aandacht te vragen voor de stadsarcheologie. Een laat-16e-eeuws spaarvarkentje was een goed voorwerp om middels een mal van het origineel te vermenigvuldigen en vervolgens te verkopen. Vrijwilligers van het Centrum voor Archeologie (CAR) hebben de replica's gemaakt en veel liefhebbers hebben zich gemeld. Helaas begon kort na de start van de verkoop de coronaperiode waardoor er geen stormloop op de spaarvarkentjes kwam. Gelukkig is de expositieruimte aan de Westsingel weer sinds enkele maanden geopend voor publiek (woensdagmiddagmiddag van 14-16.30 uur), zodat de verkoop van replica's weer op gang kon komen.

STAA IN 2022

De archeologische wereld is wel veranderd: het doen van archeologisch onderzoek voordat er ergens gebouwd wordt is inmiddels een wettelijke verplichting.

Replica spaarvarkentjes

Burgemeester Lucas Bolsius maakt de archeologische stadswandeling, samen met (voormalig) stadsarcheologen Francien Snieder en Monique Krauwer en de voorzitter van de STAA.

Monique Krauwer was stadsarcheoloog van 1984-1995 en Francien Snieder tot 2021.

Het werkterrein van het CAR heeft zich ook uitgebreid naar Leusden, Soest, Bunschoten/Spakenburg en Nijkerk. En op de nieuwe locatie aan de Westsingel is er nu een mooie publieksruimte.

Nu, 30 jaar verder is de STAA nog steeds springlevend en gaat met haar tijd mee. De vele bestuursleden die zich al die jaren voor de STAA hebben ingezet brachten steeds weer nieuwe ervaring en expertise in. Inmiddels is de STAA een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Ook heeft de STAA gebruik gemaakt van de nieuwe subsidieregeling voor erfgoedvrijwilligers bij het Fonds Cultuurparticipatie. Daarmee kan de STAA bijdragen aan de verdere ontwikkeling van de publieksfunctie van het CAR.

Een vrienden-stichting is nog steeds hard nodig. Voor ondersteuning van bijzondere projecten die de Amersfoortse archeologen willen uitvoeren. Voor het vergroten van draagvlak voor de Amersfoortse archeologie en het kweken van bewustwording voor al het moois dat onder onze voeten verborgen ligt. Daar blijft de STAA zich voor inzetten. ●

Volgende STAA-avond op 17 juni

Een leuke manier om publiek en in het bijzonder de vrienden van de STAA in contact te brengen met archeologie zijn de STAA-avonden die elke twee jaar worden georganiseerd. Op een STAA-avond vertellen archeologen van het CAR - ieder heeft hiervoor 10 minuten - over recente opgravingen of bijzondere vondsten. Dit jaar hoopt de STAA u welkom te heten op vrijdagavond 17 juni.

Vondsten in huis

Soms heb je iets al heel lang in huis, maar kom je er pas na jaren achter hoe waardevol iets is. Precies dat overkwam de Amersfoortse archeologen in 2020.

door MAARTEN VAN DIJK

Recent is een inventarisatie gedaan van alle vuursteenvondsten die de archeologen van het Centrum voor Archeologie (CAR) de afgelopen 35 jaar in onze regio hebben gedaan. Toen bleek dat er verrassend meer vondsten uit de het einde van de Vroege Steentijd (Laat-Paleolithicum, 15.000 – 12.000 jaar geleden) in huis waren dan verwacht. Dit is een bijzondere periode in de geschiedenis van onze regio: de eerste mensen (*Homo sapiens*) verschijnen dan namelijk in onze contreien. Maar wat deden die mensen hier? En hoe zag het er toen uit?

TIJDMACHINE

In de populaire stripboekenreeks *Suske en Wiske* komt een machine voor die een droom is voor archeologen: de teletijdmachine van professor Barabas. Met deze geweldige uitvinding beleefden onze helden tal van avonturen in het verleden. Helaas moet de eerste echte teletijdmachine nog gemaakt worden, maar laten we voor deze keer onze fantasie eens zijn werk laten doen. Stel je eens voor dat we de klok van Barabas' machine instellen op 15.000 jaar geleden. Wat zou er gebeuren als Barabas de hendel overhaalt?

15.000 JAAR GELEDEN

Als we arriveren staan we in een totaal andere omgeving. Om ons heen is een uitgestrekte vlakte, begroeid

Opgraving van een vuursteenvindplaats in Nieuwland (1994).

Zo moet de toendra in de Laatste IJstijd er hebben uitgezien.

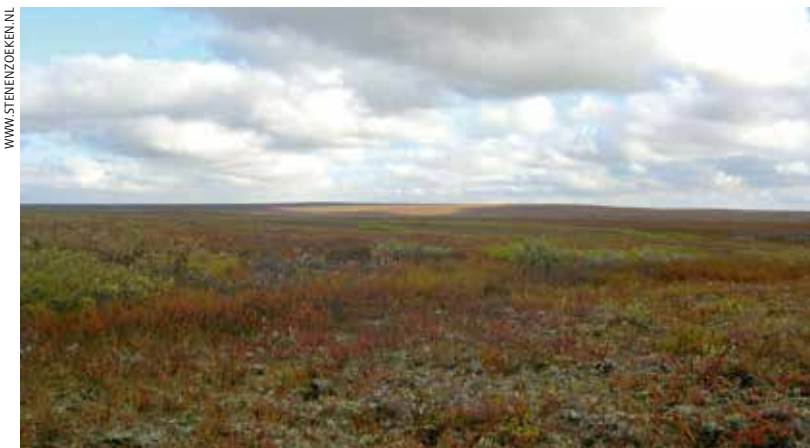
met gras, mos en kleine plantjes. En het is koud, bitter koud. Het is zo'n 5 graden, maar het voelt kouder aan, want er staat een gure wind. In de verte zien we een kudde wilde paarden en nog verder weg trekt een groep rendieren door de vlakte. We zijn beland in het toendralandschap aan het einde van de Laatste IJstijd.

LAAT-PLEISTOCEN

Bovenstaand beeld is uiteraard niet gebaseerd op fantasie, maar op wetenschappelijk onderzoek. Voor geologen zit deze periode aan het einde van het Pleistocene, het tijdvak waarin ijstijden afwisselden met warmere periodes. In deze Laatste IJstijd, het *Weichselien* (ca. 116.000 tot 10.5000 jaar geleden) maakt onze regio deel uit van een steppe- en toendravlakte die zich uitstrekte van het huidige Groot-Brittannië tot in Siberië. De Noordzee lag grotendeels droog en gletsjers strekten zich uit vanuit Scandinavië tot net ten noorden van ons land.

KLIMAATSCHOMMELINGEN

Klimaatonderzoekers onderscheiden aan het eind van deze ijstijd een afwisseling van enkele korte maar extreem koude en warmere periodes. Wij arriveren met de tijdmachine in de wat warmere periode die *Bølling* wordt genoemd. Hierna volgen de koude periodes *Oude Dryas* en *Jonge Dryas*, met het warmere *Allerød*

ertussen. Voor archeologen is dit het eind van de Vroege Steentijd. In warmere periodes blijkt onze regio bewoonbaar voor wilde dieren en dan duiken ook de mensen (jagers) op. In de koude tussenfasen verdwijnen de meeste dieren en de jagers weer voor even.

JAGERS IN ONZE REGIO

- De eerste groep noemen archeologen ook wel de *Hamburg-cultuur* (ca 15.000 jaar geleden). Deze groep is vernoemd naar de eerste vindplaats, vlakbij de Duitse stad Hamburg. Zij bezoeken ons gebied in de warmere *Bölling*. Ze zijn gespecialiseerd in de jacht op rendieren. Pijlpunten en andere werktuigen van deze cultuur zijn aangetroffen in de Soester Duinen en Amersfoort-Noord

- Rond het einde van de *Hamburg-cultuur* duiken ongeveer 13.600 jaar geleden de rendierjagers van de *Creswell-cultuur* op, vernoemd naar een vindplaats in Engeland. In Nieuwland (Amersfoort-Noord) zijn vondsten aangetroffen die mogelijk op hun aanwezigheid duiden, maar nader onderzoek is nodig.

- In het *Allerød* duiken zo'n 13.000 jaar geleden de jagers van de *Federmesser-cultuur* op, vernoemd naar een voor deze groep kenmerkende pijlspits. De toendra verandert langzaam in dennenbos. Rendieren zijn er veel minder dan voorheen, men jaagt vooral op oerrunderen, elanden en edelhert. Men blijft langer op één plek wonen (seizoensbewoning). Vindplaatsen zijn de Soester Duinen en Nieuwland.

- Aan het eind van het *Allerød* moeten de jagers van de *Ahrensburg-cultuur* geplaatst worden. Deze groep is vernoemd naar een vindplaats nabij Hamburg. Hiervan zijn nog geen sporen in onze regio gevonden.

NADER ONDERZOEK

Uit voornoemde inventarisatie bleek dat verdere uitwerking van het vondstmateriaal en de oude opgravingsgegevens kunnen leiden tot meer inzicht over de vroege bewoningsgeschiedenis van onze regio. Er zijn nog veel vragen te beantwoorden. Hoeveel vindplaatsen zijn er? Zijn het losse vondsten, of is er samenhang en dus een archeologische context? Hoe vaak werd onze regio door de mens bezocht? Waarop jaagde men en welke wapens en gereedschappen gebruikte men?

Om deze gegevens in een breder kader te kunnen plaatsen heeft het CAR van de Provincie Utrecht subsidie gekregen voor nader onderzoek. In 2021 is gestart met een provincie-brede inventarisatie van vondsten en

Maarten van Dijk is archeoloog bij het Centrum voor Archeologie.

CENTRUM VOOR ARCHEOLOGIE

Links: Een Havelte pijlspits, typerend voor de Hamburg-cultuur.

Onder: Combinatiewerktuig (schrabber en boor), gevonden in Nieuwland (1994).

CENTRUM VOOR ARCHEOLOGIE

vindplaatsen uit deze periode. Dit zal leiden tot een publicatie met daarin een overzicht en aanbevelingen voor nader onderzoek en een aantal publieksgerichte activiteiten om de Vroege Steentijd bekender te maken bij het publiek. ●

Oproep

Onderdeel van deze inventarisatie is het in kaart brengen van vondsten uit de Vroege Steentijd in collecties van amateur-archeologen. Denk daarbij aan vuursteenvondsten, natuurstenen objecten of fossiel botmateriaal. Voorwaarde is dat deze vondsten gedaan zijn binnen de provincie Utrecht. Heeft u vondsten in huis waarvan u vermoedt dat deze uit deze periode kunnen dateren? Neem dan contact op met het CAR via archeologie@amersfoort.nl en mogelijk worden uw vondsten onderdeel van dit onderzoek. In 2023 hopen we de resultaten van de inventarisatie te kunnen publiceren.

Saskia Berdenis van Berlekom

In het eerste jaar van de coronatijd, 2020, verwierf Archief Eemland een groot aantal foto's van fotograaf Saskia Berdenis van Berlekom. Zij maakte de foto's als freelancer tussen 2007 en 2020 voor *AD Amersfoortse Courant* en voor *Stadsberichten* in *De Stad Amersfoort* vanaf 2010. In de fotojaarboeken *Met het oog op Amersfoort* verscheen een selectie van haar foto's en een paar keer won ze de prijs voor 'de beste foto van Amersfoort'. Een rijke oogst met veel aandacht voor mensen en festivals, zoals Amersfoort 750 in 2009.

door HENK VAN TILBURG

Archief Eemland wil Saskia's foto's graag tonen via de website, maar moet daarbij rekening houden met de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Dit houdt in dat foto's zonder personen getoond mogen worden, maar foto's met identificeerbare nog in leven zijnde personen niet zomaar. Vanuit zijn erfgoedfunctie gaat Archief Eemland echter uit van de zogenaamde 'journalistieke exceptie'. Die houdt in dat foto's die ooit gepubliceerd zijn wel mogen worden getoond, liefst met verwijzing naar de betreffende publicatie.

PAVILJOEN

In 2009 kon Saskia haar fotografische kwaliteiten helemaal uitleven bij de viering van Amersfoort 750 jaar stad. Het hele jaar bleek een vrijwel doorlopend evenement, met diverse activiteiten, spektakelstukken maar ook kleinere bijeenkomsten. Eigenlijk begon Amersfoort 750 al veel eerder, met alle voorbereidingen. Zo werd in 2008 het Amersfoort 750-paviljoen geplaatst, vlak bij het toekomstige Eemplein, in een nog behoorlijk lege omgeving. Saskia was erbij en legde de bouwwerkzaamheden vast. We worden zo deelgenoot van de wordingsgeschiedenis van de viering van dit verjaardagsfeest en wat dit betekende voor de stad Amersfoort. Vanuit het Amersfoort 750-paviljoen werden de activiteiten in het Amersfoortse feestjaar gecoördineerd. Het bleek een markant gebouw dat tot ver na 2009 bleef staan en zo een eyecatcher in een steeds verder bebouwde omgeving werd.

SASKIA BERDENIS VAN BERLEKOM / ARCHIEF EEMLAND

Drie containers worden geplaatst als basis voor het 'Paviljoen Amersfoort 750' (foto AFT005009341).

OPENINGSFEEST EN VERJAARDAGSSPEKTAKEL

Bij het Openingsfeest op het Lieve-Vrouwekerkhof in maart legde Saskia de monsters van theatergroep *Close Act* groots vast. Met als spectaculairste moment een zingende 'witte godin' die steeds verder steeg op de toren. Ook was Saskia bij de indrukwekkende, maar ondoorgroondelijke opvoering van het verjaardagspektakel *Het Mirakel van Amersfoort*, in juni. Tien dagen lang werd een nieuw Mirakelverhaal verteld, waarin een oplossing voor de klimaatverandering werd gezocht. Allereerst vertrok een processie vanaf de voet van de toren naar de Eem bij de Koppelpoort, waar kinderen de oplossing gaven: als iedereen een vis wordt, hoeft niemand meer bang te zijn voor het stijgende water. Als slot van elke avond drumde Lucas van Merwijk de voorstelling tot een einde.

FESTIVAL VOOR IEDEREEN

Gebeurtenissen van 'gewone mensen' versloeg Saskia ook. In oktober 2008 werd het 'Amersfoort 750-koekje' gekozen door een jury van onder meer bewoners van het Sint-Pieters- en Bloklandsgasthuis; zij keurden drie soorten koekjes, gemaakt door bakkerij Van der Meer. De enthousiaste bewoners van het Gasthuis lieten zich de koekjes duidelijk smaken. Ook bracht burgemeester Van Vliet in maart 2009 een bezoek aan het Meander Medisch Centrum, waar ze aan de pasgeboren Estalla een knuffel van stadsmascotte Sofie gaf; uiteindelijk kregen alle in 2009 geboren baby's een Sofie-knuffel. Zo werd iedereen in het feestjaar betrokken. Ook bezocht Saskia de bewoners van het 'eeuwfeesthuis' in de Brucknerstraat. Het huis was de hoofdprijs van een loterij, die in 1959 werd gehouden ter gelegenheid van het 700-jarig bestaan van de stad. Destijds was de winnaar van het huis de drukker G. van Amerongen. Met Saskia's reportage werd zo een verbinding gelegd met eerdere vieringen.

Boven: Een vis als blikvanger tijdens Het Mirakel van Amersfoort (foto AFT005009617).

Onder: Stadsknuffel Sofie voor pasgeboren Estalla (foto AFT005009704).

Rechts: Een conducteur loopt een marathonloper mee (foto AFT005009629).

Henk van Tilburg is adviseur informatieverwerking bij Archief Eemland.

MARATHON

Het evenement dat de stad in 2009 misschien het meest bezighield was de Marathon van Amersfoort. Lange voorbereidingen gingen hieraan vooraf. Al in 2007 werd in *AD Amersfoortse Courant* een vrouwelijke hardloper geïnterviewd die al aan het trainen was omdat zij mee wilde doen. In juni 2009 liepen uiteindelijk meer dan 10.000 mensen mee met de Amersfoortse marathon, waaronder ook kinderen met hun eigen *Kidsrun*. Saskia fotografeerde deelnemers op de Stadsring, bij de Koppelpoort, op De Nieuwe Poort en op station Amersfoort.

ONUITPUTTELIJKE BRON

Dit is maar een kleine greep uit de vele foto's die Saskia Berdenis van Berlekom sinds 2007 maakt. Haar foto's geven een mooi divers beeld van de stad, van veel verschillende mensen, bij artikelen in verschillende kranten. Persoonlijke verhalen, de Amersfoortse politiek, sport, muziek, festivals, de seizoenen, demonstraties, stadsontwikkeling, onderwijs, godsdiensten, kunst, literatuur, horeca, recreatie, de samenleving, de Tweede Wereldoorlog, verkeer en vervoer, woonomstandigheden, bekende en onbekende Amersfoorters, de door brand verwoeste Elleboogkerk en ga maar door. Haar foto's zijn een onuitputtelijke bron van inspiratie. Ze trekken de aandacht en je gaat als vanzelf meer lezen over het onderwerp van de foto. Een prachtige aanvulling van de fotocollectie van Archief Eemland. ●

Restauratie voltooid!

Wanneer deze Kroniek begin juni is verschenen, hangt het grote stadsgezicht van Mathias Withoos weer op zijn vertrouwde plaats in Museum Flehite. Na ruim een jaar straalt het weer zoals Mathias het in 1671 had bedoeld. Maar het onderzoek is nog niet klaar.

door LYDIA EDELKOORT-VAN DER VLERK

Restaurator Kathrin Kirsch had er een taaie kluit aan, om een 17e-eeuwse schilderij van zo'n 10 m² te ontdoen van alles wat er niet op thuis hoorde. Haar grootste prestatie was om centimeter voor centimeter een hardnekkig 20e-eeuws vernis te verwijderen. Toen er geen vernis meer op de oorspronkelijke verflaag zat, kon ze weer gaan opbouwen.

RESTAURATELIER AMSTERDAM

De achterzijde van het schilderij op het aluminium spanraam.

SPANRAAM

Zoals al in het maartnummer van de Kroniek werd aangekondigd, is het oude spanraam waarop het doek was opgespannen, vervangen. Inmiddels zit het doek op een aluminium spanraam dat uit negen delen bestaat die aan elkaar zijn geschroefd. Zo kan het doek ook lokaal worden nagespannen. Het schilderij kan nu weer jaren mee, tot in de toekomst weer nieuwe restauratie-inzichten en technieken zijn ontwikkeld.

LAAG VERNIS

Een restauratie moet tegenwoordig altijd *reversibel* zijn. Dat wil zeggen dat de restauratie altijd teruggedraaid moet kunnen worden en een retouche verwijderd kan worden zonder dat de oorspronkelijke verflaag wordt aangetast. Daarom is er, na het verwijderen van oude vernislagen, allereerst een beschermende laag vernis aangebracht, waarop de restaurator kan gaan retoucheren. Kathrin bracht de eerste vernislaag aan met een kwast, maar de *verzadiging* was niet overal voldoende om hierop retouches te kunnen aanbrengen. Dus werd gekozen voor een tweede, dunne vernislaag, die werd gespoten. De vernis is door Kathrin zelf samengesteld en komt niet kant-en-klaar uit een potje.

RESTAURATELIER AMSTERDAM

Kathrin Kirsch in beschermende kleding bij het aanbrengen van een laag spuitvernis.

VERFVERLIES

Retoucheren is het aanbrengen van verf op de plek van een *lacune*, waar verf ontbreekt. Verf kan ontbreken door slijtage, als er bijvoorbeeld bij een vorige restauratie te hard is gepoetst. Wanneer het doek van een schilderij is beschadigd ontbreekt er dusdanig

veel verf dat die ruimte eerst moet worden opgevuld voordat de afbeelding met verf kan worden aangevuld. Een retouche mag niet opvallen en dus moeten de gebruikte kleuren van de retouche identiek zijn aan de oorspronkelijke kleuren. Het kost tijd en vraagt kennis om de juiste kleuren te mengen. Daarnaast is het een kunst om dezelfde verftechniek van de schilder van toen toe te passen. Hoe schilderde hij boomblaadjes, een wolkenpartij of een ruiter in de verte, die bijna helemaal is verpoetst?

LIJST

Naast de feitelijke restauratie van het doek, is er nog de schilderijlijst. Het was deskundigen al opgevallen dat de lijst eigenlijk te groot was. Zo waren de spanguirlandes aan de randen van het doek binnen de lijst zichtbaar. Het is misschien wel interessant om te kunnen zien hoe het doek oorspronkelijk was opgespannen, maar esthetisch was het niet fraai. Hoe komt het eigenlijk dat er een te grote lijst om heen zat? En van wanneer dateert die lijst eigenlijk; is het mogelijk de oorspronkelijke lijst? Dit zijn vragen die door het NICAS-onderzoek mogelijk kunnen worden beantwoord. NICAS staat voor Netherlands Institute for Conservation+Art+Science+, een samenwerkingsverband van verschil-

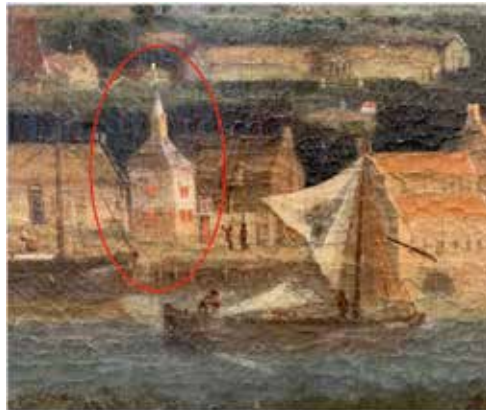

lende onderzoeksinstituten, zoals het Rijksmuseum en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Voor de lijst van de grote Withoos kwamen twee lijst-deskundigen van het Rijksmuseum naar Amersfoort. De lijst was van de muur gehaald en met de achterkant naar boven gelegd. Er werd gekeken, gemeten

Verpoetste ruiter, vóór het retoucheren.

en er werden conclusies getrokken die even later weer werden achterhaald. Op verschillende plekken aan de binnenzijde werd een rond rood stempeltje ontdekt, met twee letters, de tekst AMERSFOORT en een eikeltje in het midden. Van wie is dat stempeltje, de lijstenmaker, de houthandelaar? Toen de lijst weer met man en macht op zijn plaats was gehangen, bleek ook aan de voorzijde uit het profiel van de lijst dat deze uit het begin van de 19e eeuw moet dateren. Is er een relatie te vinden met de verhuizing van het grote doek in 1823 van het te slopen Oude Stadhuis op de Hof naar het pand, dat nu

het Oude Stadhuis aan de Westsingel heet? Archiefonderzoek kan mogelijk uitsluitsel brengen.

GROOT EN KLEIN

Behalve de grote Withoos is er ook een klein stadsgezicht, van 95x133 cm. Algemeen wordt aangenomen dat dit een voorstudie voor het grote moet zijn. Bij nauwkeurige bestudering blijkt er echter een aantal verschillen. Aan de Grote Koppel buiten de stad staat op het kleine schilderij een torenachtig gebouw met rode luiken.

Op het grote schilderij uit

Vergelijking tussen het kleine (links) en het grote stadsgezicht (rechts): een torenachtig gebouw en een hooiberg langs de Eem.

1671 is die plek ingenomen door een hooiberg. Zo zijn er nog meer opvallende verschillen. Wat is hier aan de hand? Is het kleine stadsgezicht misschien helemaal geen voorstudie daterend van vóór 1671? Het is niet gedateerd, maar wel gesigneerd met een handtekening die Mathias Withoos pas in zijn periode na 1672 in Hoorn gebruikte. Een ongefundeerde veronderstelling is dat Withoos het kleine stadsgezicht in Hoorn maakte en zijn herinneringen aan zijn grote stadsgezicht niet helemaal helder meer waren.....

Deskundigen onderzoeken de lijst.

Lydia Edelkoort-van der Vlerk is conservator stadsgeschiedenis van Museum Flehite.

Met dit vijfde artikel over de restauratie van het stadsgezicht besluiten we de reeks. Omdat echter nog niet alle vragen omtrent het stadsgezicht door het NICAS zijn beantwoord, is niet uit te sluiten dat er nog een deel zes zal volgen. ●

Met dank aan Kathrin Kirsch en Margriet van Eikema Hommes.

DE FASCINATIE VAN... Hans van Harten

” Vanuit Nijmegen kwamen wij in 1985 in Amersfoort wonen omdat het zo lekker centraal ligt. Het werd in het begin vooral de uitvalsbasis voor ons werk. Verder wist je de winkels te vinden en de restaurants, dat was het wel zo'n beetje. Ondertussen werd ik een fervent geschiedenislezers. Vooral de eenwording van de Nederlanden in de late middeleeuwen fascineerde me. En we bezochten gewapend met de Lonely Planet talloze steden, kerken en monumenten.

Het leek me leuk om ooit stadsgids te worden als ik meer tijd zou hebben. Ik meldde me alvast maar aan bij Gilde Amersfoort. Eind 2016 werd ik plotseling gebeld door de voorzitter. Of ik niet secretaris wilde worden, dan kon ik meteen de opleiding doen. Ik heb dat gedaan en wist niet dat het me zo zou 'pakken'. Ik realiseerde me toen pas echt dat de geschiedenis niet alleen te 'voelen' is in Rome of zo, maar ook gewoon in je eigen stad.

Ik vond het prachtig dat alles wat je ziet in de binnenstad door de verhalen en historische gebeurtenissen opeens betekenis krijgt en daarmee heel dichtbij komt. Onze prachtige toren, de Muurhuizen, de Koppelpoort, de kerken en kloosters. Je wilt er dan ook opeens alles van weten.

Leden van de Oudheidkundige Vereniging Flehite vertellen hoe hun specialisme ook waarde heeft voor het Amersfoortse erfgoed.

Via een overbuurvrouw – want zo gaat dat vaak – kwam ik in 2017 ook in het bestuur van de Stichting Open Monumentendagen als penningmeester. Ontzettend leuk om dit jaarlijks te organiseren met een enthousiaste groep van mensen. Dankbaar werk, want er komen in september duizenden mensen op af, zeker bij mooi weer. Sinds 2020 draai ik ook mee in de Activiteitencommissie van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF). Daar was ik al een tijdje lid van en ik verbaasde me erover hoeveel je 'krijgt' voor dat luttele contributiebedrag. Lezingen, het onvolprezen Jaarboek en de Kroniek. En nog veel meer. De Activiteitencommissie is een clubje mensen dat bruist van de energie en creativiteit en dat levert veel mooie dingen op.

Gilde, Open Monumenten en OVF passen voor mij logisch bij elkaar. Het mooiste: de enthousiaste en betrokken collega's, bijna altijd vrijwilligers. Het rondleiden van belangstellenden door de binnenstad geeft ook echt een kick.

Mijn favoriete plek is het restant van de tweede stadsmuur. Als eeuwig symbool van verdediging en gevoel van geborgenheid, maar ook de illusie daarvan. De muur vormt verder van oudsher een scherpe grens tussen wie erbij hoort en wie niet. Actueler kan het niet zijn. ●

NIEUWE BOEKEN

SANDRA HOFMAN
MANON MESDAG
GERARD RAVEN

Bart Beeftink, *De Verloren Brug* (Amersfoort, Bart Beeftink, 2022) isbn 9789083192901, 136 pp, €19,95. Over een bijzondere steen in Plantsoen Zuid, afkomstig uit Londen en Amersham, Engeland.

Josefiene Degenaar, *Rondje Utrechts Bier: Brouwers in de provincie Utrecht* (eigen uitgave Josefiene Degenaar 2022) isbn 9789090355917, €18,95

Vijf Amersfoortse brouwers komen aan bod: Rock City Brewing, Brouwerij 't Mirakel, KwartierBier, Louis Loyal en Stadsbrouwerij De Drie Ringen.

Simon Groot, *Traces of Tollius: the life and work of the Amersfoort musician Joannes Tollius (ca 1550-ca 1620)* (Hilversum, Verloren, 2022) isbn 978 946 455 0061, 320 pp, €35. De vertaling van Groot's proefschrift, met enkele verbeteringen en nieuwe inzichten.

Milo Verhamme, *Archeologie in de stad Bunschoten - Opgravingen en vondsten in een onvoltooide middeleeuwse vesting* (Bunschoten, Centrum voor Erfgoed & Cultuur, 2022) isbn 9789070708467, 72 pp, €12,50. Tot stand gekomen in samenwerking met Centrum voor Archeologie Amersfoort, Centrum voor Erfgoed & Cultuur Bunschoten-Spakenburg en de gemeente Bunschoten.

David de Vries, *Amersfoort een reis door de tijd : toen & nu* (Amersfoort, David de Vries, 2022), isbn 9789090356112, 240 pp, €29,99. Foto's van vroeger en nu met toelichting over wat er in korte tijd is veranderd of juist niet.

Louki Eschauzier-van den Bosch, *Leven op Den Treek in oorlogstijd (1939-1945) door Louki de Beaufort-de Beaufort (1879-1960)* (Stichting De Treeker Eik, Leusden, 2021) isbn 9789464372953, 230 pp, €15. Aan de hand van agenda's en correspondentie een verhaal over het dagelijks leven tijdens de Tweede Wereldoorlog op en rond dit landgoed.

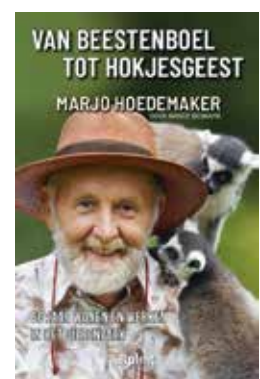

Anneke van Loenen-van Dijk, *Van Dijk, Mijn vaders familie rond 'De Duist' door de eeuwen heen* (eigen uitgave Anneke van Loenen-van Dijk, 2021-2022), 99 pp, €20. De familie Van Dijk is alom vertegenwoordigd in deze regio. Te koop bij an@mede-menzijn.nl

Johan de Kruijff, Ronald Polak, Harry Ruijs, *Afgegrendeld* (Historische Kring Leusden 2022) isbn 9789082969832, 336 pp, €25, boeken.historieleusden.nl. Over een Duits schijnvliegveld in Den Treek, in een afgegrensd bos- en heidegebied. Herinneringen van ooggetuigen staan centraal.

Marco Bosmans, *Van beestenboel tot hokjesgeest : Marjo Hoedemaker* (Kortenhoef, Splint Media, 2022) 192 pp, €21,99. Het persoonlijke verhaal van dierenverzorger Marjo Hoedemaker van Dierenpark Amersfoort, over leven en overleven in de dierentuin.

AGENDA

Raadpleeg voor actuele informatie over tentoonstellingen en activiteiten de websites.

Museum Flehite www.museumflehite.nl

Oudheidkundige Vereniging Flehite www.historisch-amersfoort.nl. Houd ook de maandelijkse nieuwsbrief van de OVF in de gaten voor nieuwe activiteiten en aanpassingen in het programma.

Mondriaanhuis www.mondriaanhuis.nl

EXPOSITIES 2022-2023

MUSEUM FLEHITE

Ander licht op Withoos - Drie generaties Withoos – VERLENGD t/m 11 september. Overzichtstentoonstelling van het werk van Mathias Withoos. In de tentoonstelling hangt werk van vader Mathias, dochter Alida en van hedendaags fotograaf en nazaat Hans Withoos.

De jonge Mondriaan - 8 oktober 2022 – 29 januari 2023. Circa 80 vroege, figuratieve werken (olieverfschilderijen en -schetsen, aquarellen en tekeningen) uit particuliere verzamelingen.

Sculpture breathes life - (data gewijzigd) 18 februari 2023 – 4 juni 2023. Voor het eerst in Nederland: de Amerikaanse kunstenaar Philip Haas (1954) neemt Museum Flehite over en transformeert het museumgebouw tot een verleidelijke en meeslepend creatieve wereld.

MONDRIAANHUIS - Kortegracht 11

Lef! – t/m 19 juni - Nieuw werk van jong talent met lef: kunstenaars aan het begin van hun carrière, die hun eigen weg durven gaan.

Op zoek naar de toekomst - 26 juni t/m 28 augustus. Een kijk- en doe-tentoonstelling voor het hele gezin, gebaseerd op prentenboek *Keepvogel en Kijkvogel - in het spoor van Mondriaan* van Wouter van Reek.

Onbegrensd - 4 september t/m 5 maart 2023. Zeven beeldend kunstenaars en zeven componisten werken samen aan zeven nieuwe kunstwerken.

Nog meer Mondriaan 150, feest van de verbeelding zie www.Mondriaan150.nl

DE KATOENDRUKKERIJ in de VOLMOLEN - Plantsoen Noord 2

www.dekatoendrukkerij.nl

zeven x weven - van techniek naar verbeelding – t/m 10 juli. Zeven eigentijdse handwevers bij wie de verbeelding voorop staat. Ambachtelijk werken is het verbindend element, maar ieder heeft een eigen stijl en aanpak.

Fotoserie Grensverleggers - Het Wilde Oog – 16 juli t/m 9 oktober. Zes kostuumvormgevers maakten een kostuum geïnspireerd op Spakenburgse technieken uit visserij en klederdracht. De ontwerpen worden gedragen door zes theatervernieuwers.

ARCHEOLOGIEDAGEN (meer informatie www.archeologiedagen.nl en www.scheplog.nl)

17 juni – lezingenavond van het Centrum voor Archeologie (CAR), AWN en STAA

18 juni – 12-16 uur - open huis van het CAR, Westsingel 46, met expositie, laboratoria en werkruimtes. Daarnaast rondwandeling door de binnenstad o.l.v. een stadsarcheoloog.

ACTIVITEITEN

Lezingen Oudheidkundige Vereniging Flehite

(zie voor aanvangstijd en locatie www.historisch-amersfoort.nl)

21 juni – middaglezing door Jan Carel van Dijk: *Amersfoort garnizoensstad*.

20 september – lezing door Kees Duijvestein: *Nieuwland*, over een duurzame en milieuvriendelijke wijk. In het kader van Open Monumentendag 2022, thema Duurzaamheid.

18 oktober – lezing *De ontploffing van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in 1787*. In het kader van Maand van de Geschiedenis, thema 'Wat een ramp!'

KRONIEK

verschijnt vier maal per jaar en is een uitgave van Stichting Flehite Publicaties.

Adreswijzigingen: SFP@historisch-amersfoort.nl

U ontvangt het blad door lid te worden van:

■ Oudheidkundige Vereniging Flehite voor €30,-, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt;

■ Stichting Archeologie Amersfoort voor €25,- per jaar, met optie jaarboek Flehite.

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Jop Mendelts

De Oudenhage 49 • 3817 HS Amersfoort

033 462 09 72

secretariaat@historisch-amersfoort.nl

www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort

033 247 11 00

info@museumflehite.nl

www.museumflehite.nl

Bezoekadres: Westsingel 50 en Breestraat 80

Openingstijden dinsdag t/m zondag 10 - 17 uur (openingstijden feestdagen zie museumflehite.nl)

Afdeling SO/Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort

033 469 59 34

monumentenzorg@amersfoort.nl

www.amersfoort.nl/monumentenzorg

Bezoekadres: Stadhuisplein 1

Bezoek volgens afspraak.

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort

033 469 50 17

archiefeemland@amersfoort.nl

www.archiefeemland.nl

Bezoekadres: Het Eemhuis, Eemplein 73

Openingstijden zie www.archiefeemland.nl

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA)

Centrum voor Archeologie

Westsingel 46 • 3811 BB Amersfoort

033 463 77 97 archeologie@amersfoort.nl

www.archeologischcentrum.nl

www.amersfoort.nl/archeologie

www.stichtingarcheologieamersfoort.nl

Openingstijden zie website

Redactie

Tessa Beckman • Jan Carel van Dijk

Lydia Edelkoort • Timo d'Hollosy

Saskia Schrijer • Henk van Tilburg

Redactieadres

Lydia Edelkoort, Museum Flehite

Breestraat 80 • 3811 BL Amersfoort

l.edelkoort@museumflehite.nl

De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur.

Meningen verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de Kroniek wordt mede mogelijk gemaakt door

<http://www.vandeburgenstrooij.nl>